

Розділ 1

Конституційне право; муніципальне право

Актуальність удосконалення системи забезпечення прав людини в Україні

Л.С. Криворучко
кандидат юридичних
наук, доцент
ВНЗ «Університет
економіки та права
«КРОК»

Стаття присвячена розгляду актуальних питань існуючої системи забезпечення та захисту прав людини у світі та в Україні, проаналізовано роль та діяльність омбудсмана в Україні, висвітлено необхідність удосконалення системи забезпечення прав людини в Україні.

Статья посвящена рассмотрению актуальных вопросов существующей системы обеспечения и защиты прав человека в мире и в Украине, проанализирована роль и деятельность омбудсмана в Украине, обоснована необходимость совершенствования системы обеспечения защиты прав человека в Украине.

The scientific article is devoted for consideration of the current questions of the existing system of protection and promotion of human rights in the world and in Ukraine, analyzes the role and activities of the ombudsman in Ukraine highlighted the need to improve the system of human rights in Ukraine.

Ключові слова: права людини, концепція захисту прав людини, інститут омбудсмана в Україні, державна політика у сфері захисту прав людини.

Постановка проблеми

Розбудова правової, демократичної держави на засадах забезпечення і зміцнення законності й правопорядку, дотримання прав і свобод громадян, гарантованих Конституцією та чинним законодавством, є головним вектором діяльності урядів країн незалежних держав у світі [1, с.1].

Останнім часом відзначається суттєве підвищення рівня дестабілізації, активізується руйнівний вплив на полі-

тику та суспільне життя в цілому, спостерігається кризова ситуація в усій світовій економіці, що стає загрозою для національної та міжнародної безпеки. Події, що відбуваються у багатьох країнах світу, демонстрації протесту населення, насильницька зміна влади, бомбардування, пікетування громадянами органів влади тощо в таких країнах, як: Сполучені Штати Америки, Франція, Росія, Україна, Єгипет, Лівія, Греція, Угорщина, Латвія, Литва, Болгарія та

інші, є результатом порушень та недотримання прав людини державними інституціями, ігнорування прав людини та корумпованості державних гілок влади в цілому.

Права людей, гарантування захисту є головним чинником діяльності кожної держави, вони визначають зміст цієї діяльності та спрямовують розвиток міжнародних відносин та економіки. Демократизації процесу, пов'язаного з захистом прав людини, значною мірою сприяло прийняття та ратифікація ряду міжнародних документів щодо правової регламентації та розроблення механізму міжнародного захисту прав людини у державах, що підписали відповідні міжнародні документи. Активізація та розвиток вказаних процесів набули особливої інтенсивності після Другої світової війни, чому сприяла загальна демократизація міжнародних відносин, створення Організації Об'єднаних Націй та інших демократичних міжнародних інституцій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Науково-теоретичне підґрунтя для дослідження склали наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених, які присвячені проблемам, що вирішувалися автором у процесі дослідження: О.М. Бандурка, І.Л. Бородін, О.В. Бурлак, Є.О. Гіда, М.М. Гуренко, Л.Г. Гусейнов, Т.М. Заворотченко, К.О. Закоморна, В.А. Капустинський, Л.М. Липачова, Л.В. Тацій, І.О. Шумак, Ф. Флурі тощо. Однак, ураховуючи актуальність проблем, пов'язаних із забезпечення та захистом прав людини в Україні та світі, ступінь демократичності суспільств, існуючий не достатньо ефективний механізм забезпечення та реалізації захисту прав людини, цей напрям потребує подальшого детального дослідження.

Невирішені частини загальної проблеми

Забезпечення захисту прав людини в Україні потребує вдосконалення та розроблення ефективної системи забезпечення та реалізації прав і законних інтересів громадян шляхом перегляду

існуючого правового механізму та правової бази в Україні, аналізу міжнародних стандартів та правового забезпечення в країнах зі стабільними економічними показниками та вдосконалення системи організаційно-правового механізму.

Формулювання цілей статті

Метою статті є обґрунтування актуальності, доцільності та необхідності вдосконалення системи забезпечення прав людини в Україні.

Вклад основного матеріалу дослідження

Розбудова правової демократичної держави на засадах забезпечення і дотримання прав людини, гарантованих Конституцією України [3] і чинним законодавством, є головним напрямом діяльності уряду нашої країни.

Останнім часом спостерігається кризова ситуація в усій світовій економіці та відзначається суттєвий руйнівний вплив на суспільне життя в цілому та зріст дестабілізації економіки. Події у світі щодо насильницької зміни влади, пікетування громадянами органів влади є результатом порушення, ігнорування та недотримання прав людини державними інституціями, та корумпованості державних гілок влади в цілому.

Права людей, їх збереження і недоторканість є головним чинником діяльності кожної держави, вони визначають зміст цієї діяльності та спрямовують розвиток міжнародних відносин та економіки.

Організація Об'єднаних Націй згідно зі ст. 13 Статуту ООН покликана сприяти міжнародному співробітництву у сфері прав людини і основних свобод для всіх, незалежно від раси, статі, мови і релігії [6]. ООН приймає рекомендації, ухвалює рішення, скликає міжнародні конференції, готує проекти конвенцій, здійснює дослідження, надає консультативну й технічну допомогу окремим країнам, що її потребують. Фактично, усі головні та частини допоміжних органів ООН значною мірою займаються питаннями прав людини та їх захистом.

Розвиток концепції забезпечення прав людини у світі доцільно розглянути на прикладі історичної довідки щодо діяльності ООН. У грудні 1949 р. Генеральна Асамблея ООН прийняла постанову про заснування Управління Верховного комісара ООН з прав біженців [7]. Це управління надає правову допомогу понад 21 млн. біженців у різних регіонах. На 48-ій сесії 20 грудня 1993 р. Генеральна Асамблея ухвалила резолюцію про запровадження посади Верховного комісара ООН з прав людини. Це є посадова особа ООН, яка діє під керівництвом та егідою Генерального секретаря ООН і відповідає за діяльність Організації Об'єднаних Націй у сфері прав людини. Верховний комісар ООН з прав людини здійснює загальне керівництво діяльністю Центру з прав людини. Він забезпечує ділове співробітництво між органами ООН і конвенційними контролюючими механізмами [7].

Функції контролю за дотриманням міжнародних договорів виконують ще п'ять органів: Комітет з питань ліквідації расової дискримінації (1970); Комітет з прав людини (1977); Комітет з питань ліквідації дискримінації щодо жінок (1982); Комітет з економічних і культурних прав (1985); Комітет проти катувань (1988); Комітет з прав дитини (1990) тощо.

Однією з найважливіших форм захисту прав людини у світі є право звернення до судових і несудових органів і, таким чином, незалежного від держави захисту своїх прав. Такий механізм передбачений як універсальними, так і регіональними міжнародними угодами. Економічна і соціальна рада за рекомендацією Комісії з прав людини 27 травня 1970 р. спеціальною резолюцією визначила процедуру розгляду повідомлень щодо порушень прав людини й основних свобод.

Кожна держава світу, що взяла на себе зобов'язання виконувати норми міжнародної конвенції та пройшла процедуру ратифікації цих норм національним урядом, у тому числі й з прав людини, повинна керуватися принципами і нормами цих угод у своєму внутрішньому

законодавстві. Норми, що містяться в міжнародних документах, обов'язкові для законотворчості всіх держав, і вважаються міжнародними стандартами.

Розвиток української держави також відбувається у певному напрямі. Демократизація суспільного життя – незворотній процес, що неможливий без покращення захисту прав людини. На позачерговій сесії Верховної Ради УРСР 24 серпня 1991 р. було прийнято Акт проголошення незалежності України, яким проголошено створення самостійної та незалежної держави – України [2].

Двадцять років незалежності України пройшли в умовах економічної та політичної нестабільності. Міжнародна економічна криза призвела до поглиблення кризи в нашій державі. Нестабільність у розвитку країни та суспільних відносинах впливають на всі сфери діяльності суспільства. Насамперед, негативний вплив відбувається у сфері, що вважається нематеріальною, тому й неосновною, тобто йдеться про права людини.

Розбудова держави є потребою часу, вимогою існування демократичного суспільства. Правовідносини та їх покращення, у свою чергу, є дієвим механізмом у цьому процесі. Верховенство права та законність гарантують, що зміни та реформи не призведуть до погіршення ситуації, добробуту населення, зменшення їх прав та свобод.

Виконання конституційних вимог є гарантією існування кожної країни. Конституція України [3] проголосила права і свободи людини найвищою цінністю. Це зобов'язує державу виконувати функції головного гаранта. Зміст основних прав і свобод у нормативно-правових актах, таких як, конституція і закони, формулює законодавчий орган держави. Державотворцем визначено та закріплено правові норми у Конституції України [3]:

Стаття 3. Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість ді-

альності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Стаття 21. Усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними.

Стаття 22. Права і свободи людини і громадянина, закріплені цією Конституцією, не є вичерпними.

Конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані.

При прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод.

Стаття 37. Утворення і діяльність політичних партій та громадських організацій, програмні цілі або дії яких спрямовані на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підрив її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства, на розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини, здоров'я населення, забороняються.

Стаття 55. Права і свободи людини і громадянина захищаються судом.

Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

Кожен має право звертатися за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

Стаття 64. Конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України.

Верховна Рада України 13 листопада 1997 р прийняла Закон України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» [8], що діє на підставі букви закону та захищає порушені права і свободи людини, повідомлення про які надходять від громадян України, іноземців, осіб без громадянс-

тва, а також з власної ініціативи при виявленні порушень. Звернення від громадян Уповноваженим ВР України з прав людини розглядаються відповідно до Закону України «Про звернення громадян» [9].

Гарантом дотримання Конституції України [3], прав і свобод людини та громадянина є Президент України. Кабінет Міністрів України як найвищий орган у системі органів виконавчої влади, згідно з Конституцією України, вживає заходів щодо забезпечення прав і свобод людини та громадянина. Проблемами прав і свобод людини і громадянина займаються також місцеві державні адміністрації, що здійснюють виконавчу владу в областях і районах, містах Києві та Севастополі, а також органи місцевого самоврядування та їхні виконавчі органи.

Особливу роль серед органів системи виконавчої влади, що займаються захистом прав і свобод людини, відіграють правоохоронні органи – органи внутрішніх справ, прокуратура та служба безпеки.

До компетенції органів внутрішніх справ входить захист життя, здоров'я, прав і свобод, власності громадян, інтересів суспільства і держави від протиправних посягань. Органи внутрішніх справ України забезпечують особисту безпеку громадян, попереджають правопорушення, охороняють громадський порядок, розкривають злочини, розшукують злочинців, забезпечують безпеку дорожнього руху, захищають власність.

Орган прокуратури забезпечує захист від протиправних посягань суспільного та державного ладу, прав і свобод людини, а також основ демократичного устрою державної влади засобами та методами, передбаченими законом.

Служба безпеки України також стоїть на сторожі прав громадян. Основною її діяльністю є запобігання корупції, організованій злочинності, актам тероризму.

Сприяти захистові прав та представляти інтереси громадян України, фізичних та юридичних осіб, іноземних

держав, осіб без громадянства, інших суб'єктів публічного права, надавати їм юридичну допомогу покликана адвокатура – професійне об'єднання, діяльність якого ґрунтується на принципах верховенства права, закону та конфіденційності.

Однією з форм захисту прав і свобод людини в Україні є діяльність неурядових правозахисних організацій. У країні діє велика кількість таких організацій, однак, на превеликий жаль, мета їх діяльності є швидше комерційним проектом та спрямована на невелику цільову аудиторію населення.

За короткий час Україна створила чітку, теоретичну систему забезпечення й захисту прав і свобод людини та громадянина, правова основа якої – це чинна Конституція України, нормативно-правові акти національного законодавства, а також міжнародні угоди, укладені Україною та ратифіковані Верховною Радою України.

Проте стан справ у сфері дотримання та захисту прав і свобод ще далекий від бажаного. Задекларовані у Конституції України та нормативно-правових актах права не забезпечені дієвим механізмом їх реалізації.

Аналіз доповідей Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо кількості щорічних звернень громадян України, іноземців та осіб без громадянства з 1998 до 2010 рр. дає можливість чітко простежити динаміку стрімкого зростання звернень щодо порушення прав людини, починаючи з моменту створення органу. Пік звернень громадян припадає в період 2004-2005 рр. «Помаранчевої революції» та протистояння гілок різних політичних сил на виборах Президента України під час акцій непокори проти масових фальсифікацій виборів.

Висновки

Для кращого розуміння та подальшого аналізу стану справ

щодо забезпечення прав людини, а також для розроблення напрямів та способів покращення стану справ у цій галузі, необхідно надати основні види класифікації порушень прав людини можна, а саме:

- Громадянські права:
 - право на справедливий судовий захист прав і свобод людини;
 - свобода від порушення прав працівниками правоохоронних органів;
 - право на звернення;
 - права засуджених;
 - право на поновлення прав реабілітованих та репресованих;
 - право на громадянство;
 - свобода пересування;
 - права людини у Збройних Силах України та інших формуваннях;
 - право на відшкодування шкоди тощо.
- Соціальні права:
 - право на соціальний захист;
 - право на житло;
 - право на пенсію;
 - право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування;
 - право на достатній життєвий рівень для себе та своєї сім'ї;
 - право на безпечне довілля;
 - право на безпечні умови праці;
 - право на освіту тощо.
- Економічні права:
 - право власності;
 - право на працю;
 - право власності на землю;
 - право на якісну і безпечну продукцію та послуги тощо.
- Особисті права:
 - право на особисту недоторканність;
 - право на повагу до гідності;
 - право на життя;

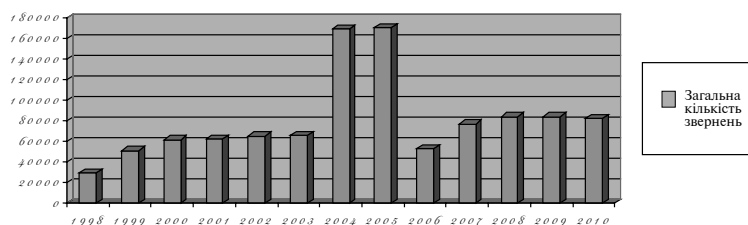

Рис.1. Кількість громадян України, іноземців та осіб без громадянства, які звернулися до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини у 1998-2010 р.р.

Конституційне право; муніципальне право

- свобода від втручання в особисте і сімейне життя тощо.

- Політичні права і свободи
- Культурні права [10].

Коріння незадовільного стану справ у сфері забезпечення прав людини в Україні – це тема окремого наукового дослідження. Причини такого становища приховуються в глибокій соціально-економічній і політичній кризі, у зниженні загального рівня культури й моралі.

Велике значення має: недовіра громадян до інституцій державної влади, високий рівень корупції, неефективний державний механізм управління та морально застаріла бюрократія влади, відсутність довгострокової економічної стратегії, низький рівень громадської активності, недостатня правова обізнаність населення щодо захисту й використання найважливішого органу захисту прав і свобод людини – суду. Усі перелічені показники не дають можливості говорити про здоровий організм держави, яка здатна повноцінно функціонувати.

У грудні 2007 р. громадяни України переважно не довіряли органам державної влади та державним інституціям.

Найбільше не довіряють правоохоронним органам: міліції (баланс довіри-недовіри становить 38%), судам – 37% та прокуратурі – 30%. Конституційному Суду недовіру висловили 22%. Деяко менші показники недовіри до Верховної Ради – 19%, Президента України – 17%, місцевої влади – 15% та уряду – 14%.

Актуальність проблем, пов'язаних із забезпечення та захистом прав людини, не викликає заперечень. Задекларовані у Конституції України права не забезпечені дієвим механізмом їх реалізації. Поглинання громадянського суспільства державою, одержавлення всіх сфер життя відбувається там, де права людини відсутні або мають декларативний характер. Ступінь демократичності будь-якого суспільств визначається не декларуванням, а насамперед повнотою забезпечення прав і свобод людини, функціонуванням ефективного механізму їх захисту. Україна, як і всі посттоталітарні держави, робить спробу практично забезпечити увесь спектр прав і свобод людини, проголошених Конституцією і законодавством. Напрямок удосконалення системи забезпечення прав людини в Україні потребує подальшого детального дослідження.

Список використаних джерел

1. Криворучко Л.С. Організація професійної підготовки працівників органів внутрішніх справ до дій в екстремальних умовах: автореф. дис. к.ю.н. : 12.00.2007 / ХНУВС. – Х., 2008. – С. 20.
2. Постанова Верховної Ради Української РСР «Про проголошення незалежності України» від 24.08.1991 р. № 1427-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – №38. – Ст.502.
3. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – №30. – Ст. 141.
4. Загальна декларація прав людини. Права людини і професійні стандарти в документах міжнародних організацій / упоряд. Т. Яблонської. – К. – 1999.
5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод з доданими протоколами // Офіційний вісник України. – 1998 р. – №13, [№ 32 від 23.08.2006]. – с. 270 (зі змінами // Урядовий кур'єр. – 2010. – №215).
6. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду // Офіційний інтернет-ресурс: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_010&c=1#Public
7. Генеральна Асамблея // Офіційний інтернет-ресурс: <http://www.un.org/ru/ga/>.
8. Закон України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» від 23.12.1997. № 776/97 // Офіційний вісник України. – 1998 р. – №1.
9. Закон України «Про звернення громадян» від 02.10.1996. № 393/96 // Відомості Верховної Ради України. – 1996 р. – №47. – Ст. 256.
10. Офіційний сайт Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини // інтернет-ресурс: <http://www.ombudsman.kiev.ua>